

Naar een gedeelde en integrale visie op onderzoek over, met en in het mbo

Voorwoord

Dit pamflet is bedoeld om gesprekken en discussies op gang te brengen die bijdragen aan zelfbewustzijn ten aanzien van het thema onderzoek, waarbij het belang en de eigenheid van de mbo-sector en de individuele scholen voorop staan. Zo kan gewerkt worden aan positiebepaling en verdere ontwikkeling van een gedeelde en integrale visie op onderzoek over, met en in het mbo. Voorliggend stuk is de weerslag van de gedachtenvorming over dit thema tot dusverre. Een proces dat zeker nog niet 'afgerond' is en waarbij we eenieder met passie voor en betrokkenheid bij het mbo uitnodigen om een duit in het zakje te doen.

Het pamflet zal op de Mbo Onderzoeksdag op 21 november 2019 gelanceerd worden.

We gaan graag met u in gesprek om het pamflet nog beter te maken, welke ambities waargemaakt worden, wat op de korte en lange termijn nodig is, et cetera.

U kunt hiervoor contact opnemen met:

Scilla van Cuijlenborg, s.vancuijlenborg@mboraad.nl - tel. 0644062164

Jorick Scheerens, jorick@practoraten.nl - tel. 0643441510

Namens de leden van de Kerngroep Onderwijsonderzoek & innovatie van de MBO Raad:

<i>John van der Vegt</i>	<i>ROC van Twente</i>
<i>Han Smits</i>	<i>Mediacollege Amsterdam</i>
<i>Dick van Meeuwen</i>	<i>Hoornbeeck College</i>
<i>Kitty Oirbons</i>	<i>Rijn IJssel</i>
<i>Gerard Oud</i>	<i>Clusius College</i>
<i>Jos Kusters</i>	<i>Vista College</i>
<i>Ingeborg Janssen Reinen</i>	<i>Zelfstandig bestuursadviseur</i>

Met medewerking van:

Peter den Boer (em. lector ROC West-Brabant), Conny Daansen (Nova college), Ton Eimers (KBA), Sander de Kock (docent Onderwijsgroep Tilburg), Loek Nieuwenhuis (Lector Beroepsagogiek HAN); René van Schalkwijk (bestuurlijk adviseur), Jorick Scheerens (Mediacollege), Sarien Shkolnik (Graafschap College), Linda Sontag (NRO), Ellen Verheijen (nu OCW) en Rozemarijn de Wolff (docent Albeda College).

Tekst verwoord door: Eva Voncken (Bureau Turf) en Marc van der Meer (onafhankelijk wetenschappelijk adviseur mbo-sector).

Inleiding

MBO en onderzoek. Een terrein dat volop in beweging is en dat steeds meer aandacht krijgt. Terecht, want de uitdagingen en de rol van het beroepsonderwijs in de samenleving zijn aanzienlijk. Het mbo bereidt studenten voor op een toekomst in een veranderende en dynamische beroepsomgeving¹. De maatschappij vraagt om continue onderwijsontwikkeling en -vernieuwing. Kwaliteitsverbetering is onlosmakelijk verbonden met zaken als onderzoekend werken, onderzoekmatig denken, onderzoekend verbeteren en - innoveren. Het is glashelder dat modern onderwijs niet zonder onderzoek kan. Waar dat in het hbo inmiddels al de gewoonste zaak van de wereld is, is de tijd nu rijp om ook in het mbo helder te maken welke stappen nodig zijn om te komen tot een versterking van de rol van onderzoek in het mbo, binnen de eigen sector en complementair aan onderzoek in andere onderwijssectoren.

Er zijn legio veranderingen en trends in de maatschappij die van invloed zijn op het mbo: denk aan technologische ontwikkelingen, de terugloop in keuze voor het beroepsgerichte vmbo, de groeiende sociaaleconomische tweedeling, veranderingen op de arbeidsmarkt en in beroepen, 'een leven lang ontwikkelen', flexibilisering en de vraag naar de persoonlijke vormingsfunctie van het onderwijs. Daarnaast zijn er vraagstukken over de besturing van de school zelf, de professionele ontwikkeling van docenten, teamontwikkeling, onderwijskundig leiderschap, de beroepspraktijkvorming, de aansluiting en doorstroom in de beroepskolom, uitval, horizontale verantwoording in de regio en het antwoord op demografische ontwikkelingen. Stuk voor stuk vraagstukken zonder pasklare antwoorden. Vraagstukken waarbij onderzoek een bredere scope binnen kan brengen, waardoor leren van elkaars praktijken en van (inter)nationale kennis en ervaringen mogelijk wordt. Helder is dat continue verbetering van de onderwijskwaliteit onlosmakelijk verbonden is met goede kwaliteitszorg en een kwaliteitscultuur. Het Bestuursakkoord (2018-2022): 'Trots, vertrouwen en lef' en de kwaliteitsagenda per school getuigen van de ambities om de kwaliteitsverbetering van het mbo-onderwijs samen met regionale partners vorm te geven.

Er is in de afgelopen periode sprake van een groeiende beweging binnen de mbo-sector en de scholen als het gaat om (de rol van) onderzoek: zowel in de kennisontwikkeling over beroepsonderwijs waarbij de onderwijspraktijk object van studie is, als in onderzoek in samenwerking met (externe) onderzoekers, en onderzoek waarbij mbo-docenten en andere onderwijsprofessionals betrokken of zelf uitvoerders zijn van onderzoek. Die beweging is toe te juichen, maar daarmee zijn we er nog niet. De reeks aan publicaties over de bruikbaarheid van kennis uit (fundamenteel, beleids- en praktijkgericht) onderzoek in het onderwijs en over de versnippering in de kennisinfrastructuur laat zien dat de bijdrage van onderzoek aan het versterken van de kwaliteit van beroepsonderwijs 'ruimte voor verbetering' kent. Over te veel thema's zijn nauwelijks systematische gegevens beschikbaar.

¹ Daarnaast is het mbo er natuurlijk ook voor volwassenen en het bedrijfsleven om te zorg te dragen voor het bijhouden van de ontwikkelingen (om- en bijscholing).

Het mbo zou het mbo niet zijn als het bij de pakken zou gaan neerzitten. Met het signaleren van wat werkt en wat niet werkt, ontstaan er immers ook nieuwe kansen om zaken te initiëren op een manier die past bij de eigenheid van de sector: toepassingsgericht, relevant, praktijk gestuurd en -gericht, bottom-up, participatief, dichtbij en samen met het werkveld en anderen. Het mbo doet dat vol verve, met initiatieven en activiteiten op het niveau van de sector en de scholen, en in samenwerking met derden, waardoor 'onderzoek' niet meer van de agenda weg te denken valt.

Een aantal voorbeelden van ontwikkelingen rond de plek van onderzoek in het mbo en verbindingen met de (onderwijs)praktijk:

- ✓ *Innovatieve werkplaatsen, zoals onderzoekswerkplaatsen en innovatielabs*
- ✓ *Practoraten*
- ✓ *Samenwerkingen met lectoraten*
- ✓ *Participatie van mbo-scholen in NRO-onderzoek*
- ✓ *De tweejaarlijkse Mbo Onderzoeksdag*
- ✓ *Het platform Onderzoek van de BVMBO*
- ✓ *Onderzoek in publiek-private samenwerkingen (PPS-en)*
- ✓ *Toegenomen aandacht voor kennisverspreiding*
- ✓ *De onderzoeksbende.nl waar alle onderwijssectoren willen samenwerken aan een toegankelijke en sterke kennisinfrastructuur*
- ✓ *Toename van 'onderzoekende capaciteit' in de school, bijvoorbeeld door masterdocenten, docentonderzoekers en (samenwerking met) onderzoekers in de instellingen*
- ✓ *De ontwikkeling van het pre-promotietraject voor mbo-docenten*
- ✓ *Academische opleidingsscholen*
- ✓ *Ontwikkeling van regionale (bestuurlijke en sectorale) agenda's*
- ✓ *Kerngroep onderwijsonderzoek MBO Raad*
- ✓ *Kenniskring lectoren en hoogleraren beroepsonderwijs*
- ✓ *Grenspraktijken van opleiders, docenten en onderzoekers*
- ✓ *Aandacht voor de HR-component om onderzoek in te bedden in de organisatie*

Onderzoek uitvoeren is een vorm van 'traag denken'. De ruimte die nodig is om te kunnen reflecteren op waar het mbo staat -ook in verhouding tot andere (onderwijs)sectoren- en wat nodig is om het thema 'onderzoek in de context van het mbo' verder te ontwikkelen, moeten we onszelf gunnen.

Een voorbeeld van een specifiek vraagstuk is de vraag of het onderwijs op mbo-niveau 2 inhoudelijk moet worden verbreed tegen de achtergrond van (upgrading op) de arbeidsmarkt. Hoe doe je dat dan? Leidt dat tot andere uitstroomprofielen en tot betere doorstroming naar hogere niveaus? En ziet deze vraag er anders uit voor technisch beroepsonderwijs in vergelijking met zorgberoepen of de zakelijke dienstverlening? Of een ander voorbeeld: de vraag hoe mbo-scholen hun identiteit in de regio kunnen versterken. Welke thema's zijn van landelijk gewicht, welke lokale arbeidsmarktissues kunnen regionaal worden vertaald in het leerplan en in het onderwijs?

Wat zijn de verwachte resultaten?

- ✓ *Een onderzoekende cultuur en meer regie van de onderzoeksagenda waarbij docenten en scholen gemakkelijker betekenis kunnen geven aan onderzoeksgegevens en deze actief kunnen inzetten in het onderwijs*
- ✓ *Onderzoeksnetwerken tussen mbo-scholen en bedrijven, met ruimte voor andere typen onderzoek dan 'enkelvoudig' onderwijsonderzoek, met een variatie aan wetenschappelijke methoden en uitgangspunten en in verbinding met innovatieve vormen van kennisontwikkeling*
- ✓ *Het ordenen van bestaande gegevens en ontwikkelen van systematische gegevens die gebruikt kunnen worden door de school*
- ✓ *Onderzoeksgegevens fungeren als motor voor een lerende samenwerking (onder andere in onderwijsteams) en stimuleert de kwaliteitscultuur binnen het onderwijs.*
- ✓ *Professionele ontwikkeling en versterking van de vakinhoud van docenten*
- ✓ *Academievorming*
- ✓ *Het imago en de herkenbaarheid van het (middelbaar) beroepsonderwijs krijgen een impuls*
- ✓ *Onderzoek doen leidt tot een permanent uitgestoken hand in de richting van vo/ hbo/ wo en het afnemend werkveld (het mbo zegt iets terug)*
- ✓ *Op de langere termijn vormt gefundeerd onderzoek en het systematisch volgen van implementatie van de onderzoeksresultaten in de praktijk de basis voor nieuw (landelijk) beleid, dat op evidentie ('evidence informed') is gebaseerd.*

Waarom zelf onderzoek doen binnen het mbo?

Beroepsonderwijs draait om kwaliteit: hoogstaand actueel gevalideerd onderwijs binnen de school en op sectoraal niveau. De koppeling van onderzoek aan onderwijsontwikkeling en -verbetering is een bijna natuurlijk proces. Onderzoek verrichten is een middel om op basis van (collectieve) kennis zelf onderbouwde keuzes te maken, kritisch te reflecteren, te leren en te innoveren. Onderzoek doen is zodoende van belang om de kwaliteit en professionaliteit van docenten te verhogen, om zo de gevolgen van het eigen handelen beter te beoordelen. Onderzoek in teamverband versterkt dit nog meer. Gemotiveerde docenten en samenwerking tussen docenten, bijvoorbeeld in vormen van professionele gemeenschappen, zijn nodig om te komen tot een onderzoekende cultuur in het onderwijs. Kwaliteit ontstaat door zaken die nauw gerelateerd zijn aan onderzoek (doen): expliciteren wat er in het onderwijs gebeurt, leren van anderen, kennis van zaken hebben, systematisch denken, samenwerken, reflecteren op de eigen kwaliteit, ethische of morele dilemma's beoordelen, kritisch zijn en willen weten hoe het zit om verder te komen. Goed onderwijs staat of valt met de kwaliteit van de docenten en het werken als professionele organisatie. Een onderzoekende houding hoort dus bij een lerende organisatie. Een lerende organisatie is geen doel op zich, maar een middel om op een professionele, systematische manier de eigen kwaliteit, het ontwikkelings- en innovatief potentieel bij studenten, docenten en teams in de scholen te kunnen verbeteren, in samenwerking met de omgeving.

Beroepsonderwijs als professionele sector kan niet zonder onderzoek

Opleiden voor een dynamische beroepsomgeving betekent actief bezig zijn met de vragen van nu en van morgen. Het eerste doel waar het mbo voor staat is immers up-to-date onderwijs te blijven ontwikkelen (naar aanbod, vorm en inhoud) om studenten adequaat voor te bereiden op een veranderende beroepsomgeving of op verdere studie. Dat dient de kwaliteit en de inhoudelijke vernieuwing van de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van het onderwijs. Onderzoek in het mbo onderscheidt zich van algemeen en funderend onderzoek. Er is behoefte aan een uitgebreid en gevarieerd repertoire van methoden en aard van de gegevensverzameling. Natuurlijk moeten data worden verzameld en systematisch geordend onder andere over leeruitkomsten en de positie van mbo-ers op de arbeidsmarkt en in de samenleving, maar er is ook veel behoefte aan kwalitatief actie- en ontwerponderzoek, gefundeerde toekomstverkenningen en fenomenologische bijdragen en narratieve verkenningen over de pedagogiek en didactiek van het leren zelf. Dat komt voort uit de aparte positie van het mbo ten opzichte van het primair en voortgezet onderwijs: het mbo is immers (ook) eindonderwijs. Ten opzichte van het hoger onderwijs is het onderzoek meer te karakteriseren als praktijkgericht en -gestuurd ten behoeve van onderwijs dat uiteindelijk uitmondt in kort-cyclische innovaties en implementatie van vernieuwing van producten en diensten voor vooral het midden- en kleinbedrijf. Als de scholen bijdragen aan (beroeps) innovaties in de praktijk zal het mbo ook als interessante gesprekspartner en 'critical friend' voor de (beroeps)praktijk kunnen fungeren.

Daarnaast gaat het in het publieke debat nogal te vaak 'over' het mbo. Dat heeft te maken met het gegeven dat de kennisontwikkeling gelaagd is. In regie komen betekent niet alleen zelf meer relevante onderzoeksvragen kunnen formuleren en met meer gezag zelfstandig beslissingen kunnen nemen over de inrichting van het opleidingsprogramma, maar ook dat de sector een gedegen weerwoord heeft in het publieke debat en proactief sturing kan geven aan mogelijk nieuw beleid.

Wat moet er dan gebeuren?

Zowel landelijk, op het niveau van de sector als binnen de scholen is er een omgeving (= ruimte en cultuur) nodig voor onderzoek en de ontwikkeling van een onderzoekende houding. Dat ontstaat niet vanzelf, maar moet georganiseerd worden. En dat begint met het onderkennen van het belang en toegevoegde waarde van onderzoek.

In de mbo-scholen

Bestuurders kunnen daarin een belangrijke rol vervullen, bijvoorbeeld door onderzoek als vast, ingebed en integraal onderdeel op te nemen in het strategisch beleidsplan van een instelling. Dat kan door een eigen onderzoeksagenda te formuleren als middel om inhoudelijke vragen te prioriteren en daarop mensen te binden. Of door onderzoek te positioneren in de kwaliteitsagenda van de school en ruimte voor onderzoek te stimuleren, bijvoorbeeld door middel van een practoraat. In het personeelsbeleid van de scholen kan ingespeeld worden op de groeiende behoefte aan onderzoekscompetenties, bijvoorbeeld door deze op te nemen in het functieprofiel van LC/LD-docenten. Door de vraagarticulatie zoveel mogelijk van docenten en studenten zelf te laten komen, zijn de vragen relevant en eigen en kunnen onderwijsteams aan den lijve ervaren wat dat oplevert.

Op sectoraal/landelijk niveau:

Er moet ruimte geboden worden aan mbo-brede onderzoeksgroepen waar kennis opgedaan en gedeeld kan worden. Dit kan bijvoorbeeld in het verlengde liggen van succesvolle initiatieven als practoraten of bestaande samenwerkingen tussen mbo-instellingen en de lerarenopleidingen. Opgedane kennis moet toegankelijk zijn voor allen, van docent tot leidinggevende tot staf, waarbij een onderscheid kan worden aangebracht tussen intern (de school) en extern (de gehele sector). De vraagarticulatie (wensen uit de sector zelf) moet actief worden geagendeerd. Daarnaast moeten kennisontwikkeling en behoefte beter worden samengebracht. Kennis moet beter toegankelijk en vindbaar worden gemaakt: betere toegang tot bronnen, waardoor disseminatie plaatsvindt op een wijze die de school overstijgt (toegankelijk maken van uitkomsten via open access netwerken en via de website van school).

Als het gaat om onderwijsonderzoek is de Kennisrotonde van NRO hier een voorbeeld van, maar het zou veel breder kunnen en moeten. Met de actieve verspreiding en benutting van kennis wordt ook nieuwe samenwerking gestimuleerd en vindt kennisopbouw plaats en wordt het wiel minder vaak opnieuw uitgevonden. De benuttingswaarde en gebruikerswaarde van onderzoeksresultaten voor de regionale samenwerking tussen vo/ ho en bedrijven en instellingen kan beter in beeld gebracht worden.

Om deze ontwikkelingen een stimulans te geven is het wenselijk dat er oog is voor toekomstgerichte nieuwe functies binnen het onderwijsbouwwerk, zoals de rol van een docent-onderzoeker en de practor.

Om deze ontwikkeling te laten slagen ... is een gerichte impuls nodig

Daarom doen we hierbij een oproep aan eenieder die het mbo een warm hart toedraagt om de dialoog aan te gaan over het thema onderzoek en de impact van onderzoek. Het is relevant ervaringen te delen en zichtbaar te maken hoe eenieder vanuit zijn perspectief kan bijdragen aan positiebepaling en de verdere ontwikkeling van een gedeelde en integrale visie op onderzoek over, met en in het mbo. Dat moet resulteren in de opbouw van krachtige netwerken en effectieve platforms waar kennis wordt vermeerderd, actief verspreid en gedeeld, gericht op een verbetering van de kwaliteit van het onderwijs en een versterking van de kennisinfrastructuur.

Dat begint met positiebepaling: Hoe verhoudt het beroepsonderwijs zich tot onderzoek? Vanuit een zelfbewuste eigen positiebepaling kan beter de toegevoegde waarde worden bepaald. Wie doet wat? En wat gebeurt er al over, met en in het mbo? Daaruit volgt onmiddellijk een tweede dimensie, namelijk die van samenwerking en het leggen van verbindingen. Onderzoeken en innoveren gaan hand in hand. Hoe vindt afstemming plaats tussen mbo-scholen over de beschikbare expertise en wat gunnen scholen elkaar? Hoe zit het met de zichtbaarheid van de netwerken, zoals bijvoorbeeld die van practoraten en het onderzoek dat daar plaatsvindt? Waar liggen kansen als het gaat om het toegankelijk maken en delen van kennis die gegenereerd wordt binnen mbo-scholen? Hoe kunnen scholen beter aansluiten bij onderzoek van andere instellingen (hbo, wo, privaat) en hun netwerk versterken?

De focus daarbij ligt -net als in onderwijsonderzoek- op vraagstukken van professionalisering van docenten en verbetering van onderwijskwaliteit, maar dan binnen de specifieke context van het beroepsonderwijs, dus met aandacht voor doorstroom in de beroepskolom vmbo-mbo-hbo, voor de rol van technologische veranderingen en in verbinding met het afnemende werkveld.

In het hele onderwijs is er bovendien een actuele discussie gaande over de betekenis van R&D voor de kwaliteit van het onderwijs. Dit pamflet over de belangrijke rol van onderzoek in het mbo beoogt daaraan een bijdrage te leveren. In navolging van dit document is het onze ambitie om eenzelfde soort verkenning te doen naar wat we verstaan onder 'innovatie' en 'professionalisering'. Een gedeelde visie op deze gebieden, voor de sector als geheel, maar ook op het niveau van de school, leidt tot meer zelfbewustzijn en zorgt ervoor dat het mbo nog beter kan bijdragen aan de uitdagingen van deze tijd.

Woerden, mei 2019.